

CIRIL ZLOBEC

Jože Kastelic: Ode. Založba Mladinska knjiga, 2003.

V gluhi lozi današnje globalizirajoče se civilizacije se redko zgodi, da nas kar koli, tudi najbolj vrednega, prijazno vznemiri. Celo vsakoletna podelitev Nobelovih nagrad se nas komaj dotakne. Kot da vsi vnaprej že vse vemo, kot da se svet in mi z njim samo še ponavljamo. In vendar ...

Sreča, da je še zmerom kak *in vendar*: tak *in vendar* ne samo v slovenski gluhi lozi naših dni je zame v teh dneh poetski glas Jožeta Kastelica, o katerem je literarna zgodovina zapisala, da je "v mladosti pisal pesmi", potem pa se umaknil v znanost in v njej zakraljeval kot ena najbolj zanesljivih referenčnih točk na svojem področju: kot poznavalec antike, kot prevajalec, prešernoslovec, arheolog in tako dalje.

Zdaj pa nas je v letih (letos praznuje svoj devetdeseti rojstni dan!), torej v letih, v katerih sta gibkost duha in telesa redke privilegij narave za vsakogar, ki jih doživi, presenetil z zajetno zbirko poezije, ki je naravnost mladostna, hkrati pa doživljajsko in spoznavno zreła in modra. Presenečenje je toliko večje, ker v tem primeru ne gre za "pesniško žetev življenja", za "pogumno" izpraznitev predalov, ampak za dobesedno zdajšen pesniški zapis, izklesan, če naj se tako izrazim, iz samega časovnega kosa, iz enovitega pesniškega navdiha.

Manj nas preseneča, da se je Jože Kastelic kot kompetenten klasik odločil za *ode*: prve štiri je opremil s prilastkom *Slovenske*, peta je *Helenska*, šesta, sklepna, pa je *Oda zvezdam*.

Ko zbirko preberemo, opazimo, da nas že naslovi opozarjajo na temeljno izpovedno vsebino: prve štiri ode (več kot polovica zbirke) so v resnici in vseskozi pesnikova hvalnica slovenstvu v

njegovi zgodovinski in eksistencialni razsežnosti, pa tudi hvalnica lastnemu življenju, temu skrivnostnemu čudežu vsakokratnega, povsod in zmerom konkretnega, neponovljivega človeškega bivanja na zemlji in v kozmosu. Kastelčev jaz ni zunaj občosti, pa je vendar ozaveščena individualna usoda, ne himnično idealiziran in ne tragično zaznamovan, pač pa neutruđen, radoveden popotnik skozi sence in svetlobe časa in narodovega življenja, v najtesnejšem sožitju, domala eksistencialnem kontekstu z naravo, ki vseskozi diha slovensko in ima celo povsem konkretne krajevne in druge slovensko prepoznavne označitve. Z opaznimi reminiscencami na pesnikovo mladost in rodno pokrajino, ki pa se ves čas prostorsko, doživljajsko in spoznavno širi s poznejšo in sedanjo izkušnjo in vednostjo. To je nekakšen doživljajski pesnikov zemljevid slovenskega prostora (ali sebe v njem) od Gospe svete do izliva Timave, Trsta in širše, v srednjeevropski in balkanski prostor, zaradi česar pesnikovo slovenstvo kot prostor in kot zavest deluje odprto, sproščeno, tudi samozavestno.

Seveda je pri vsem tem bistven jezik in pesnikova metafora: v obeh primerih gre za uspešen spoj klasičnega in modernega, rekel bi: klasičen, uravnotežen pristop do izbrane teme in oblike (oda) in moderen jezik, ki ohranja v trdnem okviru sodobne dojemljivosti tudi številne ekskurze v preteklost, tudi daljno.

Tudi metaforika se kaže in učinkuje na nas na dveh ravneh: kot neposredna prisposoba v verzu in kot celotna zgodba. Na tako zgodbeno metaforo nas opozarjajo že naslovi vseh štirih *Slovenskih od*: Drevo, Studenec, Postovka, Kačji pastir. V teh štirih odah je mogoče razbrati (ne glede na to, ali je pesnik to hotel ali ne) štiri temeljne prvine ne samo pesnikovega navdiha, ampak tudi njegovega življenja, njegove psihofizične eksistence:

Drevo:

Postavil si me v prostor in celò v čas.

Naj zaživim, zazelenim vsem, drevo nadvse prijetno.

*Postavil skoraj bahavo in uporno –
stvarnik Sirotnik!*

*Zdaj te preraščam – saj tako si mogoče želel
v prividu sanj vročičnih, iztezaje roke k mojim rokam
iztegnjenim ...*

Studenec:

Vse so moji studenci raztočili v tuje daljave.

*Še brije sever, še valí valove jugo,
na Pacifiku Tajfun, v Sargaškem morju tornadi,
ne večer pod Palatinom mistral.*

Postovka:

*Letim od Mure,
čez Lesliejev grad,
nad Celjani,
nad Savo.
Letim od Gospe Svete,
od Vrbe,
Od vsepovsod vzletam.
Nad Bazo 20 letim – nad prestolnico skrivno
Slovenije svobodne,
čez Grahovo letim,
kjer pesnik v ognju groze plapola.
Trst. Skala devinska. Morje, morje sinje!
Slovó. Čudne slutnje mi težijo utrujeno perut.*

Kačji pastir:

*Izgine vse.
Tihó stojim v zelenju pod gabrom na meji prelihe,
zazrt v prazno tišino.
Svila na rokavu mandarina zamolklo žari.
Njen šelest ni tišji od kroženja pastirja kačjega.*

Zavedam se, da so ti iztrgani citati lahko zavajajoči, toda kratkost zapisa o teh polifoničnih odah me že po naravi stvari potiska v nehotene poenostavitve, v neizbežno redukcijo pri razlagi njihovega sloga in vsebine. Gre pač za neizbežni *pars pro toto* razlagalca v upanju, da bo bralec sam stopil v tih dialog s celoto, saj če kaj, je prav poezija tista govorica, s katero bralec najlaže uglesi, običajno vsak po svoje, prav potrebo po dialogu; včasih se lahko celo prelevi, vsaj med branjem, v pesnikov alter ego.

Oda, ki je praviloma vendarle daljša pesem, čeprav sestavljena iz bolj ali manj samostojnih delov, mora že v svoji notranji strukturi imeti nekaj dramatičnega, kar bralca priteguje. In v tem je Jože Kastelic resničen mojster: ves čas spretno prepleta različne elemente v opisu in/ali izpovedi, pravzaprav se ti različni elementi v njegovih odah brez zatikov in zastojev prelivajo kot enoten tok drug v drugega, opisi in spomini, zgodovinska dejstva in osebne izkušnje, opažanja in razmišljanja, preteklost in sedanjost.

Morda je ena najznačilnejših potez Kastelčeve poezije prav ta sočasnost različnih časov in sobivanje različnih prostorov, vednosti in izkušenj, ki tako skoraj likovno, z metaforo, opisom, ki se v naši predstavi sproti izrisuje v podobo in prepričljivo, niti za trenutek retorično, potrjuje celovitost in čudežnost življenja, pa naj gre za posameznika, narod ali civilizacijo. In te sočasnosti različnih časov, te, če naj se tako izrazim, soprostornosti različnih krajev

Kastelic ne niza narativno, ampak asociativno izpovedno, čeprav se dikcija in ritem njegovih od zdita na prvi pogled narativna.

Ta poezija torej kljub pesnikovi izjemni izobraženosti ni nikakršna intelektualna konstrukcija, ampak žuborenje živega studenta, ki iz podzemlja pesnikove zavesti in podzavesti prinaša naravnost razkošno, občudovanja vredno bogastvo intelektualne in življenjske izkušnje, pa tudi pesnikove človeške narave, ki ji je sozvočje vsega živega ena najglobljih vrednot in lepot, ko umetnost postane tudi afirmacija življenja samega.

In vendar je to sto milj daleč od kakršne koli idile, v Kastelčevi poeziji so notranji lomi in kontrasti naravna, človeka osmišljajoča zakonitost življenja, ne pa njegovo prekletstvo, njegova zla usoda. Kontrapunkt med večnostjo življenja in minljivostjo človeka:

*Izročila o Večnem
nad večno gasnočim človeškim.*

Sleherno morebitno pomisel, da bi v določenem segmentu te *Slovenske ode* utegnile biti zaljubljeno ozko slovenske (saj so, kot sem že napisal, prav nasprotno: v vse smeri odprte, in to kot upodobitev "normalnega stanja" slovenske biti, človeške in krajinske), prepričljivo ovržeta naslednji dve odi, *Helenska* in *Oda zvezdam*.

Helenska oda je prava parada ne samo Kastelčevega poznavanja antike, ampak tudi njegove presenetljive domačnosti med miti, heroji in bogovi stare Grčije in njihovo simbolno vrednostjo tudi v našem času. V odi živita hkrati nekdanji in naš čas, današnja slovenska in starogrška resničnost, največkrat kot potrditev druga druge ali kot, čeprav kontrapunktična, nepretrganost življenja, ki se razteza prek njegovega individualnega trajanja:

*Srečni so mrtvi heroji – Trojanci, Ahajaci ...
Heroji v stoletju našem so drugi –
študentje, pesniki, brezimni proletarci, kmet Šarh.*

Torej Helada rediviva ali "pogrščen" naš čas. Med Homerjevim Ahilom in pohorskim kmetom Šarhom se vijuga, zavozlava, a nikoli ne pretrga vidna-nevidna nit zgodovine, če je zgodovina (že zaradi omejene zmogljivosti našega spomina) predvsem bolj ali manj zanesljiva markacija zaporedju najizrazitejših človeških usod in dejanj, spremenjenih in spreminjajočih se v mite in simbole, prek katerih se laže spoznavamo tudi v današnjem času.

V *Helenski odi* torej ne gre ne za himnično ne za sentimentalno oživljanje antičnega, starogrškega sveta z njegovo uravnoteženo podobo med intelektom in etiko, ki se je najčisteje izrazila in se nam tudi ohranila v umetnosti, ampak za veliko zgodovinsko, filozofsko in etično parabolo, za nekakšen lakmusov papir, s katerim skušamo iz motnjave našega časa izluščiti svojo pravo podobo.

Res je: v svoji intenzivni metaforični "grškosti" imen in simbolov utegne biti ta oda tu pa tam trd oreh za bralca, ki mu je antična kultura španska vas, toda vtis imam, da je Kastelic mislil tudi nanj: morebitna manj znana ali celo neznana imena bogov, mitskih junakov, lokacij in dogajanj je postavil v tak povedni kontekst, da lahko tudi klasično manj izobražen (ali celo neizobražen) bralec brez posebnega truda vzpostavi prave relacije v pesnikovem sporočilu.

Z *Odo zvezdam* je sklenjena ne samo zbirka, ampak tudi meditativno-filozofska misel Jožeta Kastelica in njegovo pesniško sporočilo bralcem: zbirka se začne, kot z rojstvom otroka v biografiji človeka, s *Slovenskimi odami*, torej z izkustveno znanim in obvladljivim svetom, ki pa je ves čas odprt v širši prostor in čas, se hkrati zgosti in pomensko poglobi v *Helenski odi*, medtem ko nas *Oda zvezdam*, ciklično (kot vseh pet prejšnjih) izpisana pesnitev, postavi v kozmos, torej v prostor in čas, ki ga današnji človek že kar frenetično raziskuje, uspešno odkriva in se v stiku z njim, pogosto tudi nezavedno, spreminja. V dobrem in slabem. Če spet poenostavim pesnikovo veliko "zgodbu o človeku" in svoj vtis ob njej, bi rekel, da se slovenskost, starogrška mitskost in kozmiznost kontrapunktično prelivajo druga v drugo in postajajo na ravni poezije in eksistencialne misli, ki jima je pesnik zavezan, doživljajsko vznemirljiva *enost*. Človek? Življenje?

Krog je torej sklenjen, naj tudi jaz sklenem svoje razmišljanje o njem, kajpak s pesnikovo besedo:

*Dvanajstero znamenj –
dvanajstero zodiakalnih moči
nad hišo Zemlje.
Na pladnju zvestó ves večni Univerzum nosite.
O zlata doba izginula!
Plošča Zemlje je Had od Olimpa delila ...*

Naš svet torej ni več trdnost, in morda tudi nikoli več ne bo varljiva, a tolažljiva *enost*. Pesnik ozaveščeno ugotavlja:

*Mitos védenja potešil ni,
nasitil ni gladu.
Hoteli smo okusiti sad drevesa grenkega.
Premaknili smo Zemljo.
Zdaj z njo drvimo,
na okrušku snovi,
brodolomci ravnovesja,
izgubljeni med izgubljeni
v kroženju, brzinah neslutelih.
Do kdaj?
In kam? In kod?*

Oda je sicer stara, častitljiva pesniška oblika; Jože Kastelic s to zbirko dokazuje, da je lahko nadvse primerna tudi za najbolj svobodno misel, današnjo izkušnjo in védnost ter nemalokrat travmatično zaskrbljenost sodobnega človeka.